

DUNAI KONFÖDERÁCIÓ

VELJKO PETROVIĆ

I.

Nemrégiben Bethlen gróf, a magyar minisztertanács elnöke „megrendezett” magának egy interpellációt a pesti parlament mágnásnak is nevezett felsőházában, csak azért, hogy csapást mérjen veszélyes ellenfelére, Boldizsár úrra, a magyar református (kálvinista) egyház püspökére, a magyar nemzeti demokrácia tekintélyes vezetőjére, a szabad királyválasztás hívére. (A magyar politikai élet pikantériája: Bethlen gróf is, Horthy kormányzó is református vallású, ráadásul a püspökük, Boldizsár a közeli barátja Horthy kormányzónak, s ez ellen a Boldizsár ellen magának a kormányzónak a testvére, Horthy István úr terjesztette be a megrendelt interpellációt.) Nem áll szándékunkban, hogy most erről a vitáról, vagy az interpelláció tárgyáról beszéljünk. Az utóbbiról nem is tudunk pontos véleményt formálni, ugyanis Boldizsár úr beszédét, amelyet a francia parlament külügyi bizottságának a tagjai előtt mondott, nem tették közzé hiteles és szó szerinti formában, és mi is csak úgy értesültünk róla, hogy Bethlen úr adatokat közölt valamilyen kétes szövegből, amelyet névtelen megbízottak juttattak el titkos utakon a párizsi magyar képviselethez. Csupán a Dunai Konföderáció régi kérdésével foglalkozunk, mert mindebből az tűnik ki, hogy Boldizsár úr helyeslően szólt róla, s egyebek között éppen ezt veti a szemére Bethlen úr. Érdeemes közelebbről megvizsgálni az úgynevezett Kossuth-tervet a Dunai Konföderációról, éppen most, amikor az egyes, vagy az összes európai állam tömbjeinek, frontjainak, közösségeinek és unióinak a kérdése annyira időszerű, és érdemes éppen ma arra is rámutatni: a magyar kormány elnöke nem úgy értelmezi Kossuth tervét, ahogyan kellene,

s ennek következtében különösen tekint, általában, a népek és államok csoportosulására Európának ezen az általunk lakott délkeleti részén.

Bethlen úr azzal vádolja Boldizsár urat, hogy a kormánnyal való előzetes megbeszélés nélkül szokott külföldre menni, s utólag sem számol be, hogy ugyanakkor volt Londonban, amikor ő, de nem kereste meg, sőt, a magyar hivatalos politika ellen agitált, továbbá hogy Párizsban három képviselő, két szocialista és egy kálvinista segítségével sikerült összegyűjtenie a parlament külügyi bizottságának a tagjait, s egy előadást tartania nekik. „A kezemben tartom annak az előadásnak a részletes kivonatát.” Bethlen úr tiltakozik Boldizsár úr azon állítása ellen, hogy „sehol sincs ilyen éles harc a demokratikus protestantizmus és a reakciós katolicizmus között, mint Magyarországon. Itt a katolicizmusnak van a legtöbb veszteni valója . . . Itt vannak a legnagyobb egyházi birtokok és a legnagyobb latifundiumok, pl. Esterházy hercegnek 280 000 holdja van (a háború előtti Magyarországon több mint 500 000 holdat tett ki a birtoka). Ezek a mágnások, nagybirtokosok, akárcsak a katolikus egyház is, attól félnek, hogy ha a Habsburgok nem térhetnek vissza, elveszítik a Habsburgoktól kapott latifundiumaikat . . . Grófok és püspökök kis csoportjáról van szó, amely megkaparintotta a hatalmat”. Tiltakozik továbbá Boldizsár azon szavai ellen, hogy „a magyar nép hatalmas többsége elégedetlen a kormánnyal, amely csupán az ellenzék terrorizálásával őrizheti meg a hatalmat . . .” Bethlen úr azonban különösen az ellen tiltakozik – s bennünket is ez érdekel ebben a pillanatban –, hogy a Püspök úr szerint a magyar nép azért is elégedetlen, mert a kormány nem tud megegyezni a szomszéd országokkal, s így folytatja Bethlen úr: „Boldizsár az előadásában hangsúlyozta a dunai államok konföderációját a Habsburgok restaurációjával és a szláv törekvésekkel szemben. Hivatkozott Kossuthnak a dunai konföderációra vonatkozó tervére. Hát erre én ezt felelem: ha ma megvalósulna a dunai konföderáció, kizárólag a cseh érdekeket szolgálná, s éppen ezért a dunai konföderációról csak Prágából lehet valamit hallani. Ez a konföderáció Magyarország börtöne lenne. Kérdem tehát, hogy miközben Boldizsár ott kinn a dunai konföderációról beszélt, vajon azok, akik hallgatták, nem a cseh dunai konföderációra gondoltak-e? . . .” Bethlen úr végül elítéli azt is, hogy a Habsburgok visszatéréséről szóló híresztelésekkel kapcsolatban Boldizsár úr azt mondta, hogy „a magyar kormány az országot újból ugyanahhoz a reakciós családhoz akarja kötni, amelynek a terhére róhatók fel a múlt háborús szenvedései, ahelyett, hogy a nyugat-európai államok felé orientálódna”. Bethlen gróf úgy véli, hogy Boldizsár úr itt Károlyi gróf helyébe állítja magát, aki ugyanilyen gondolatoktól vezérelve, 1918-ban Belgrádba ment, ám nem szabad elfelejteni Károlyi belgrádi látogatásának a szomorú következményeit, mert, véli Bethlen úr, a ma-

gyaroknak nem lesz nagyobb sikerük külföldön, ha megtagadják nemzeti múltjukat.

Fenntartva a jogot, hogy később térjünk ki rá, hogyan vélekedett Bethlen úr, meggyőződésünk szerint tévesen, Károlyi gróf famózus belgrádi látogatásáról, valamint a szomszédokkal való viszonyokról, továbbá arra, hogy a szép magyar nemzeti történelemben besorolja a Habsburg-uralmat, amelynek kontinuitását, hihetőleg, helyre kell állítani és folytatni kell – mindenekelőtt nézzük meg, mit értettek hetven évvel ezelőtt Dunai Konföderáció alatt, és hogy abban az eszmében és tervben van-e valami helytálló és maradandó, ami ma is értékes lehet. És hogy ez az érték csupán egyoldalú, cseh lenne-e, amint Bethlen úr mondja, vagy pedig általános, közös lenne minden dunai állam számára?

II.

A Dunai Konföderáció elnevezésű politikai kombináció először abban a „progettában”, tervben került a nyilvánosság elé, amelyet 1862. május 18-án közölt a magyar negyvennyolcas emigránsok milánói lapja, a L'Alleanza. Kossuth tervének nevezték, habár nem Kossuth írta. Ratazzi olasz miniszterelnök és Durando külügyminiszter sugallatai alapján, magának III. Napóleonnak és Viktor Emánuel királynak a tudtával, Klapka magyar forradalmi tábornoknak és Pulszky Ferencnek, a forradalmi bizottmány tagjának a közreműködésével a velencei Marco Antonio Canini neves újságíró és író, Garibaldi harcosa írta, aki előbb emigránsként, majd politikai ügynökként hosszabb időt töltött a Balkánon. A tervezetet azonban mégis jogosan nevezik Kossuthénak, mert száműzöttként ő még 1851-ben a kis-ázsiai Kütahyában, a magyar forradalom bukásának okait elemezve, a Duna menti államok egy ilyen szervezetének ötletére jutott, s nemkülönben azért, mert a Canini-Klapka tervezet csak akkor kapott politikai jelentőséget, amikor Kossuth is egyetértett vele. Miután Kossuth aláírását megkapta, csak akkor indulhatott vele Canini a Balkánra, elsősorban Bukarestbe, hogy megkezdje a tárgyalásokat. Érdeemes tudni, hogy a tervet nemcsak „a Dunai”, hanem gyakran „a Balkáni Föderáció kialakításának tervének” is nevezték. Miután elfogadta és aláírta e tervezetet, Kossuth magyarázatot írt hozzá az emigrációban levő tekintélyesebb elvbarátai és magyarországi megbízottai, a titkos forradalmi bizottságok számára, védve a kombináció politikai-diplomáciai jelentőségét, és kiegészítve egyes valós utalásokkal e nagy államközösség jövőbeni szerkezetére és működésére vonatkozólag. Egyébként magának a tervezetnek, a Pulszky Ferenc kézírásával készült konceptusnak a címe Dunai Szövetség volt, Kossuth kommentárjának pedig Magyarzatok a Dunai Konföderáció tervéhez.

A tervezet szerint: jó volna, ha a Kárpátok, a Duna, a Fekete- és az Adriai-tenger közötti történelmi országok, melyek sajátos viszonyai miatt nem alakulhatott ki egy egységes állam ebben a térségben, egymással szövetségre lépnének, melyet Dunai Szövetségnek lehetne nevezni. A szövetségben minden állam teljesen független lenne a törvényhozás, az igazságszolgáltatás és a belső közigazgatás tekintetében, a közösséget illető ügyeket pedig egy szövetségi szerv intézné. A széles körű decentralizáció segítségével, amelyben minden község és tartomány nagy szabadságot élvezne, a Szövetség minden lakosa zavartalanul fejlődhetne, és minden nép az őt megillető helyet foglalná el az emberiségben. Tekintettel Erdély különleges helyzetére, Kossuth egyetért vele, hogy népszavazás döntse el, milyen viszonyban lesz Magyarországgal, a perszonáluniót véve végső változatnak. Amennyiben a keleti kérdés a keresztény népeknek a török alóli felszabadulásával oldódik meg, kívánatos lenne, hogy a Szövetségbe lépjen Szerbia a többi délszláv állammal együtt, s abban az esetben a Szövetséget Magyarország, Erdély, Románia, Horvátország és talán a Szerbiához csatolt államok stb. alkotnák.

Azokban a súlyos és kényes egymás közötti kérdésekben, amelyekben nem tudnának megegyezni, a baráti hatalmak közvetítését vagy döntőbíráskodását vennék igénybe.

A szövetségi szerződést egy szövetségi törvényalkotó közgyűlés hozná meg a következő elvek alapján:

1) Közös érdekű lenne a szövetségi terület oltalma, a külpolitika, a külképviselet, a kereskedelmi rendszer, beleértve a kereskedelmi törvényhozást is, a vám, a fő közlekedési vonalak, a pénz, a súlyok és mértékek.

2) A szövetségi hatóság szabályozná a szárazföldi és tengeri haderőre, a várakra és hadi kikötőkre vonatkozó kérdéseket.

3) A szövetségi diplomácia egységes és közös.

4) Mivel a vám közös, az ebből származó bevételt a törvényhozó közgyűlés határozata alapján osztanak fel a tagállamok között.

5) A törvényalkotó közgyűlés dönti el, hogy a Szövetségi Parlament, amely végrehajtó hatalmat gyakorol, egy vagy két házból álljon-e. Az Alsóház képviselőinek száma az egyes szövetséges tagállamok lakosainak számától függ majd, míg a „szénátusba” minden kis és nagy állam egyenlő számú képviselőt küld, ami egyfajta biztosítékot és szavatosságot nyújtana a kisebb államoknak.

6) A végrehajtó hatalmat a Szövetségi Szénátus gyakorolja, amelyet a parlament választ (mindkét ház együtt, ha lesz kettő); ez határozza meg a külpolitika irányát (a törvényhozás felügyeletével).

7) A szövetségi hivatalos nyelvről a törvényalkotó közgyűlés dönt (Kossuth a francia nyelvet javasolta). – A törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakorolva minden szövetséges a saját nyelvét használja.

8) A szövetségi hatóság székhelye váltakozva majd Pesten, majd Bukarestben, egyszer Zágrábban, másszor Belgrádban lesz.

9) Ahol a szövetségi hatóság tartózkodni fog, azon államnak a feje lesz egyidejűleg a Szövetségi Tanácsnak és a Szövetségnek is ideiglenes elnöke.

10) Minden szövetséges tagállam olyan saját alkotmányt hoz, amelyet akar, természetesen nem sértve a Szövetség által szentesített elveket.

11) A különféle nemzetiségek és felekezetek egymás közötti viszonyait annak az emlékiratnak az alapján rendezik, amelyet a Magyar Nemzeti Igazgatóság tett közzé 1860. szeptember 15-én Turinban.

Azaz:

1) Minden község maga határozza meg a hivatalos nyelvet és iskolája tanítási nyelvét. Ezen a nyelven küldi a jelentéseket és leveleket a kerületi főnököknek, a kérvényeket pedig a kormánynak és a parlamentnek.

2) Ugyanúgy minden megye, körzet is maga határozza meg a nyelvet, s a kormány is azon a nyelven köteles válaszolni, és az utasításait küldeni nekik.

3) A népiskolákban minden képviselő a saját anyanyelvét használhatja.

4) A törvényeket minden községben és körzetben a vonatkozó nyelven kell közzétenni.

5) Az összes állam minden lakosa szabadon szerveződhet a saját nemzetiisége érdekében, így megtarthatóak a meghatározott időponthoz kötött összejövetelek a saját vallási dolgaik intézése végett. Népi vezetőt is választhatnak maguknak, vajda, fejedelem vagy hasonló elnevezéssel.

6) A nemzeti közösségek gondot viselhetnek templomaikról és iskoláikról, szabadon választhatnak főpapot, akit pátriárka, mitropolita vagy hasonló címmel illetnek.

7) Alapszabályt hozhatnak meg a saját nemzetiiségi és vallási érdekeik vonatkozásában.

8) Az állam csak egyet kér tőlük, mégpedig azt, hogy a határozataikat és minden tevékenységüket közzé kell tenniük.

III.

Magyarzatában Kossuth úgy véli, hogy a tervezet jó tárgyalási alapként szolgálhat, s már ebben a tervezetben is megvan minden garancia, amely az államok és népek tartós barátságát, s a közösségben mindannyiuk boldogabb jövőjét szavatolhatja. Ugyanis mihelyt összehangolják az érdekeiket és egyet-értenek, annak legelső következménye az lesz, hogy megbuknak a zsarnokok és szétmállanak az olyan vén és korhadó államok, mint Ausztria és Törökország. Az Istenre kéri a magyar, szláv és román testvéreket, hogy borítsanak fátylat a múltra, hogy egy emberként keljenek fel és harcoljon mindenki egyért és egy mindenkiért, akár a svájciak példája nyomán. „Az ég nevére kérlek ben-

neteket, fogadjátok el ezt a tervet, amely nem koncesszió, hanem szabad szövetség. Minden egyes al-dunai nemzet, ha sikerülne is maga köré gyűjtenie most máshova tartozó fajrokonait, legfőleg más rendű államot alkothatna, melynek függetlensége örökös veszélyben forogna, de ha a magyarok, délszlávok és románok a főnnebbi tervet fölkarolják, elsőrendű, gazdag és hatalmas állam lesznek 30 millió lakossal, mely sokat fog nyomni Európa mérlegében.

Egység, Egyetértés és Testvériség magyar, szláv és román között!”

Kossuth azt akarta, hogy előbb tekintélyes környezetekből való emberek találkozzanak, akik megvitatják ezt a tervezetet, s kidolgozzák a végleges tervet, és csak akkor tennének közzé kiáltványt; de úgy vélte, már ez a tervezet is elősegítheti, hogy elsimítsák a nemzetiségi súrlódásokat Magyarországon és a szomszédságában, hogy eltűnjenek az ősi előítéletek, valamint a diplomáciai körök őszinte vagy tettetett aggodalmai, amelyek attól félnek, hogy megbomlik a világ egyensúlya, ha az osztrák birodalom szétesik, és szakadék tátong majd a helyén. Kossuth meglepődött, hogy rögtön a tervezet megjelenítése után, a legerősebb ellenállás a román hercegségekben nyilvánult meg. Ezért a román hazafias fanatizmust okolja, amely azzal gyanúsítja a magyarokat, hogy a konföderáció ürügyén újból meg akarják teremteni Nagy Lajos és Korvin Mátyás régi birodalmát, tehát uralkodni akarnak keleti szomszédjaik felett, közben ők maguk elhódítják Erdélyt.

Kossuth így fogalmazza meg a Dunai Konföderáció célját:

A nemzetiségi torzszalkodások elsimítása a saját nemzet megsértése nélkül.

A katonai erők egyesítése által hadsereg alapítása a külső támadások, külső abszorpciók ellen, a külső szupremáciától függően.

Egyesített kereskedelmi és vámrendszer.

Kossuth kijelentette, hogy az akkori európai viszonyok között elkerülhetetlen a monarchikus elv a dunai konföderációnál számításba jövő államoknál, s hogy ez a körülmény megnehezíti a dolgokat. Ő azonban, „minden elméletnél jobban szeretve a hazáját”, nyíltan beismeri, minden feltételt elfogad, hogy Magyarország felszabaduljon az osztrák járom alól. A független Magyarországnak tehát királyt kell választania, akinek katolikusnak és valamelyik európai dinasztia tagjának kell lennie. A magyaroknak csak egytől kell őrizkedniük, mint a tűztől: nehogy olyan családból válasszanak királyt, amely a hazát ismét az abszolutista és bekebelezési törekvések veszélyének teszi ki. „Elég volt a Habsburgokkal szerzett keserű tapasztalat!”

Ez a konföderáció nem hasonlít a történelemből ismert példákra, sem az ún. Rajnai Konföderációra (amely csak pusztá elnevezés volt, de valójában helytartó, Napóleon uralkodott), sem a régi Német Szövetségre, amely tulajdonképpen az uralkodók összeesküvése volt. Továbbá nem szabad összetéveszteni az Észak-Amerikai Unióval sem, amelynek megalakulásáig a tagállá-

mok nem voltak perszónálisak, s néppé is az Unió által váltak, itt viszont különféle népekről és különféle államokról van szó, amelyek szövetségre lépnek bizonyos közös érdekeik végett, de nem mondanak le saját állami arculatukról, s azt sem engedik meg, hogy bármely más állam, még ha szövetséges is, bekebelezze. Ennek alapján, a Dunai Konföderáció létrehozásakor az alapvető szempontok a következők:

1) Meg kell tenni mindent, hogy a közgyűlés megfeleljen a kijelölt közös érdekeknek, ám ezen a határon ne terjedjen túl a hatásköre.

2) Nem szabad megengedni, hogy az európai népek családja elnyelje a szövetség egyes tagjainak az állami perszonalitását.

3) Gondosan ügyelni kell arra, hogy az egyes komponens tagállamok területi épsége és szuverén állami autonómiája sérthetetlen és szavatolt maradjon mind az egész szövetség, mind pedig az egyes tagállamok viszonylatában.

Ami a hadsereget illeti, a szövetség határozza meg, hogy az egyes tagállamok milyen létszámú katonaságot állítanak a föderáció rendelkezésére háború esetén, illetve mekkora legyen békeidőben a föderális hadsereg részeként az egyes tagállamokban állomásoztatott létszám. Emellett azonban minden tagállamnak lehet saját katonasága, amelyet és amilyen szervezettségűt csak akar. Úgyszintén a szövetségi tanács határozza meg, melyek a közös érdekű erődítmények, amelyek mellett minden tagállam fenntarthat saját várakat is. A szövetségnek lesz saját zászlaja, de a tagállamok megtarthatják a saját nemzeti színeiket és címerüket is.

A szövetségi diplomácia mellett a tagállamok külön diplomáciai képviselőket is küldhetnek saját különleges érdekeik végett.

A szövetségi képviselőket és szenátorokat az egyes állami parlamentek választják meg.

A szövetségi végrehajtó tanács rendeleteit, természetesen, csak az egyes kormányok közvetítésével hajtják végre.

A szövetség hivatalos nyelvének Kossuth, mint már említettük, a franciát javasolja, a főváros váltakozásának ötletét pedig azzal védi, hogy az állandó, bizonyos értelemben semleges székhely, mint amilyen Washington, megfelel az Uniónak, de nem a Szövetségnek.

A közzétett tervezet feltételes, mert, mint Kossuth mondja, függ a körülményektől, a korszaktól, de különösen attól, hogyan oldódik meg a keleti kérdés, bővül-e, vagy pedig szűkül a konföderáció.

Ami a „nemzetiségi kérdést” illeti, amelynek megfelelő megoldását Kossuth a szövetségi eszme sikerének előfeltételeként és lényegeként emeli ki, már a magyarázó szövegben pontosítja az elképzelését, és terjedelmének kereteit. (Kétségtelenül magyarjainak, főleg az országhatáron belülieknek a hangulata miatt.) Hármaskövön vezérel: tekintettel kell lennie Magyarországra, a Háromegyre

Királyság és Erdély iránt is. Magyarországgal kapcsolatban hajlandó a nem magyar többségű megyék átalakítására, így a szerbek kedvéért két újabb megyének a létrehozására is, az egyiket a bánági határörvidékből, a másikat pedig a Sajkás-vidékből, amelyek mintegy tengelyt képeznének minden szerb vidék és kerület számára, még ha néhol nem is érintkeznének közvetlenül. Egyébként Magyarország területi és politikai egységét a határ jelképezi, amelyet ő szentnek és sérthetetlennek tart a nemzetiségi kérdés megoldásakor, és kijelenti, hogy az állam nyelvi alapon való felosztása a haza végét jelentené, s ebbe ő sohasem egyezne bele.

Más a helyzet Horvátországgal, Szlavóniával és Dalmáciával. Ezeket Kossuth „népeknek, nem pedig nemzetiségeknek”, szuverén individualitású államoknak tekinti. Ennek alapján megismétli azt, amit 1843–44-ben a Pest megyei közgyűlésen javasolt (s a betérjesztését el is fogadták): „amennyiben horvát testvéreink megunták a Magyarországgal való hétszáz éves kapcsolatot, javasolja nekik maga a parlament, hogy a magyar nép nem ellenzi, ha külön akarnak válni. Válgjunk el békében, s külön újtukon az Úristen segítse őket . . . Én csak azt kérem horvát testvéreinktől, hogy nyújtsanak segítő kezét az osztrák járom lerázásához, utána pedig rendelkezzenek kedvükre saját szuverén jogaikkal”. Egyébként a konföderáció javaslata minden nézeteltérésünket megszüntetheti, a föderális eszme még Fiume és Muraköz kérdését illetően is kitépheti a fullánkot, végső esetben pedig legjobban egy baráti hatalom döntőbíráskodása dönthet, amely minden érdekeltet meghallgat. Kossuth véleménye szerint a horvátok számára kedvezőbb a Magyarországgal való kapcsolat, mint a várakozás arra, hogy szláv testvéreik felszabaduljanak a török alól, mivel ha a délszláv egyesülés eszméjének egyáltalán van jövője, minden oka megvan annak, hogy a magva inkább lesz Szerbia, mint a periférikus Zágráb. Ha pedig a horvátok mégis szorgalmazzák a teljes állami önállóságot, számolniuk kell a külön zágrábi királyi udvar fenntartásának túlságosan nagy költségeivel és kockázatával is.

Erdéllyel kapcsolatban Kossuth megismétli: „amíg Árpád országában egyetlen magyar is él (márpedig milliók élnek), addig Erdélyt senki sem választhatja le a magyar koronáról, sem szavazógolyóval, sem karddal”. Végül, magyarázó szövegének végén Kossuth ismét a magyarjaihoz fordul, mondván, szükségtelen nekik részletezni, hogy „függetlenségi törekvéseik szempontjából élet és halál kérdése, sikerül-e elhárítaniuk azokat az akadályokat, amelyek szűkös földrajzi helyzetükből adódnak, s hogy a magyar kérdés az európai kombinációkban egészen más jelentőséget kap, ha képes lesz a világnak egységes erőt felmutatni, amelyet nem bomlasztanak törzsi és nyelvi torzalkodások, nem úgy, mint ahogy 1848-ban történt magában az országban és a délszláv szomszédoknál is”.

IV.

Kossuth Dunai Konföderációja sohasem tudott kibontakozni a vázlatos tervezet gubójából. Még a világsajtóban sem maradt mélyebb nyoma, hiszen a korabeli magyar közvélemény is előbb egyöntetűen elítélte, utána pedig agyonhallgatta. A tervezet nem jutott konferencia elé sem, amelyre tulajdonképpen szánták is, hogy megvitassák mértékadó tényezők és a reménybeli szövetséges népek képviselői. Ennek nem az volt az oka, hogy idő előtt megjelentették, sem Bécs intrikái, sem a moldáviai és dél-romániai népvezetők elutasító magatartása, hanem az, hogy maguk a magyarok, az összes párt politikusai utasították vissza, s közben folytak a Deák és Ferenc József közötti tárgyalások, melyeknek hamarosan nagy lendületet adott. Már 1866-ban, majd a Pest és Bécs közötti sikeres „kiegyezés” után Kossuth eszméje elmerült a levéltárban. Időről időre, a Béccsel folytatott hevesebb viták pillanataiban eszébe jutott némelyik magyarnak, de például 1905-ben is, az ellenzékbe vonult magyar koalíció, a parlamenti obstrukció és a parlamenti küldöttség belgrádi látogatása idején még az ellenzéki vezetők is állandóan csak fenyegetésre használták fel, hogy megszarolják Bécsset, vagy a kiegyezési kormányt Pesten. Bár a magyarok legalább annyira komolyan fogták volna fel Kossuth eszméjét, mint a mi államférfijaink és politikusaink: Garašanin, Miletić és Strossmayer, ám a magyarok nem akarták megérteni, és egy részük nem is tudta megérteni. Amikor ugyanis magyar politikáról beszélünk, kizárólag a nemesi rendjükre, és az ennek a mentalitását teljesen magáévá tevő városi polgárság többségére kell gondolnunk. Viszont ez a „nép” – amely szerint a többi mind csak „pórnép” – vagy teljesen elveszítette a külpolitika, a világ erőviszonyainak megítélése és a valódi nemzeti és állami függetlenség, s ennek jellegzetességei és feltételei iránti érzékét az idegen dinasztíák, különösen a Habsburgok évszázados gyámsága alatt, – vagy pedig minderre kizárólag rendi szemszögből, szűk osztályszempontból tekint. Ennek illusztrálására elég ez az egyetlen példa: amikor Kossuth, mint mondják, eljuttatta e tervezetet az egyik forradalmi főmegbízottjához, a pesti bizottmány tagjához, báró P. Fr.-hez (valószínűleg Podmaniczky Frigyes, a forradalom későbbi renegátja, a kormánypárt, vagyis a kiegyezési párt sokéves elnöke, mindkét Tisza meghitt barátja), arra kérve, hogy ilyen értelemben agításon Magyarországon, és készítse elő a terepet háború esetére, ez azt üzenté Kossuthnak és az emigrációnak, hogy a magyarokat egy ilyen tervhez sohasem fogják megnyerni. – Was? – mondta a báró úr, a magyar forradalmi bizottmány tagja, német nyelven. – Hogy én Bukarestbe és Belgrádba menjek?! Már akkor inkább Bécsbe! – Ugye, ismerős a lakájjög? Miért lennének mások ezek a Buda és Schönbrunn körüliek, az Apostoli Fenség pohárnokai, lovászhai és agarászai, mint rendbéli társaik Versailles-ban, akik

saját kezüleg nyújtották oda a „Legkatolikusabb” Bourbonnak az éjjeli „kel-
lékeket”, vagy akár a tizenkét lófarkas vezírek, akik a Boszporusznál büszkén
viselték a „Pezvenk-pasa” címet? És ugyanezek milyen megvetéssel és ke-
gyetlenséggel viselkedtek az „alsóbb osztálybeliekkel” szemben, akiknek pedig
a polgári vagy paraszti tisztessége sohasem engedte volna meg, hogy bárkinek
a világon az említett szolgálatokat végezzék! Hát a magyar mágnásoknak
méltóságteljesebb Bécsbe menni a Habsburgok talpnyalójának, mint Belgrád-
ba és Bukarestbe a szabad nép képviselőiként, a többi szabad, paraszti népe-
inkkel egyenlő, mi több, Kossuth akkori minősítése szerint „az egyenlő népek
között első” nemzet képviselőiként? Kossuth jól ismerte az embereit, ezért
törekedett arra, hogy a tervezetet ne jelentessék meg, hanem a magyar köz-
véleményt úgyszólván kész tények elé állítsák. Mi több, Kossuth, jelleme szerint
magasabb rendű lévén, élete végéig következetesen védte a Szövetség eszméjét
is, tervezetét is, azonban mégis állandó fenntartásai voltak: hogy ez csupán
vázlatos alap, hogy sok mindent majd utólag kell pontosítani, és még álmban
sem gondolt soha Magyarországon belüli egyes állami-jogi reformjaival kap-
csolatban a nem magyarok érdekeire, csak a közigazgatásra. A konföderáció
eszméje tehát soha nem honosodott meg a magyar „intelligenciánál”. Ez
(kivéve a XX. század elején kialakult városi polgárság jó részét, az ún. haladó
radikális polgárságot, amelyet minden kormány, a háború előtt is, után is
könnyörtelenebbül üldözött, mint a baloldali szocialistákat), tehát ugyanez az
intelligencia a kérdésre így tekintett, szimplicista, logikus és naiv módon: –
kihasználni a dualizmust mindaddig, amíg az országból nem alakul ki egy
nemesi Magyarország 20–30 millió magyarral, s akkor talán előidézni Ausztria
és Törökország felszámolását, vagyis a világháborút, a germán és a szláv világ
harcát, amelyben a mérleg nyelvének szerepét játszanák, s nevető harmadik-
ként kikaparnák a gesztenyét. S akkor lehet foglalkozni az ilyen kombináci-
ókkal is, mint amilyen a Dunai Konföderáció, mert ezekben Pestnek kétség-
telenül központi szerepe lenne. Nem hittek annak a néhány éles elmének
(Kossuthnak, Mocsárynak, Jászinak), akik tudták, hogy az élet és a történelem
logikája nem hallgat a fekete táblára író krétára, hogy ezek a számítások nem
fognak beválni. A magyarok ugyanis, megengedve, hogy Deák a kétféjű sashoz
kösse őket – mint Mazonát(?) a megvadult csődörhöz, ahogy Kossuth mondta
–, magukra vállalták annak a „forrongó vulkánnak”, amelyen Ferenc József
trónolt, minden kockázatát és minden veszélyes véletlenszerűségét, ugyanak-
kor pedig lemondtak minden kezdeményezésről. Elfogadva a Habsburg és a
török igát a saját népük és a szomszéd népek számára, ami szoros összefü-
gésben áll az antidemokratikus társadalmi szerkezet támogatásával is, s elvetve
az ezekhez a népekhez való közeledésnek a gondolatát is, a magyarok súlyos
történelmi vétséget követtek el. Hol lenne most az emberiségnek ez a része,

a Moldvától a Maricáig, a Dnyesztertől az isztriai Rašáig, ha a magyar főurak nem akadályozták volna meg Csehország újjáalakítását Hohenwart vezetésével, nem szállták volna meg és nem annektálták volna Boszniát és Hercegovinát, nem akadályozták volna meg Fiume visszatérését Horvátországhoz, nem idézték volna elő közvetlenül a vámháborút Szerbiával, a politikai harcot Horvátországgal, ha, többek között, berzeviczei és kakaslovnizi Berzeviczy, az Akadémia jelenlegi elnöke és Apponyi gróf, a mostani genfi békeharcos és élszónok, korábbi oktatási miniszterként nem gázoltak volna bele annyi millió németnek, szlovénnak, kárpátorosznak, romának és szerbhorvátnak a legmélyebb és legszentebb érzéseibe? És habár annyi mindent elmulasztottak és annyi rosszat tettek, még mindig hol lehetnénk, ha az a szerencsétlen, sőtét Tisza, a mai valódi és hamis neméseknek is szent példaképe, megengedte volna, hogy a lelkében az ember és a magyar szava legyőzze az öreg dzsentri és Ferenc József minapi grófjának az alázatos gögjét?

V.

Kétségtelen, hogy maga Kossuth is ugyanennek a dzsentriosztálynak a fia, és haláláig nem tudta kigyógyítani azt a súlyos atavizmust, amely nagymértékben okolható az 1848-as magyar forradalom tragédiájáért. Az a körülmény, hogy ez a tragédia egybeesett az ő személyes tragédiájával, mindennek ellenére, az emberiség történelmének nagy alakjává teszi. Véresen, fejét a falba verve kellett kijózanodnia, halálra ítélt menekültté kellett válnia, a száműzetés tragikus, álmatlan éjszakáiban, s az összeesküvés bolyongásaiban kellett fájdalmas lelki-furdalásként átéreznie az elesett, a lelőtt, a felakasztott, a penészes osztrák börtönökben bilincsbe vert bajtársak halálhörgését – hogy végre belássa, milyen végzetes volt az a gögös nemesi kardra csapása a szerb küldöttség előtt. Kossuthnak vereséget kellett szenvednie, hontalanná, s ami még rosszabb: száműzöttté kellett válnia, hogy 1862-ben elfogadja, a nem magyarok is megszerveződhetnek, körzeteket is ki lehet alakítani számukra, s ők is választhatnak maguknak vezetőt vajda vagy „goszpodár” elnevezéssel. 1848. augusztus 24-én viszont Kossuth az első felelős magyar minisztérium pénzügyminisztereként, valójában mindenható fejeként még így válaszolt Dragos román képviselőnek a románok üldöztetésére vonatkozó interpellációjára: „... könnyű azt mondani, hogy nép . . . 30 000 ember Krassó vármegyében, ahol Murgu úr népgyűlést tartott, nem jelenti sem Magyarországot, sem Erdélyt, s ha kisajátítják maguknak a jogot, hogy törvényt szabjanak, mi azt nem fogjuk tűrni! . . . Mi az a szerb lázadás ott lenn? . . . A lázadók közgyűlést tartanak Karlócán, ahol a Szerbiából jött emberek azt mondják – mi nemzet vagyunk! Nos, a rácok, vagy hogy hívják őket, akik osztoznak velünk minden

jobban és szabadságban, mit hoznak fel mentségükre ezért a lázadó háborúért? Vajda kell nekik. Mit jelentsen ez? Megértem, hogy egy megyének nevezett bizonyos terület első tisztviselőjét vajdának, főispánnak, vagy már aminek hívják, de hogy egy államban, amely egységes, a címet törzsek szerint osszák, ez képtelenség. Hogy a románoknak Krassó vármegyében kapitányuk legyen, ez olyan gondolat, ami az ország egységének széthullásához vezet, s a szerb lázadásnak is ez az egyedüli oka . . . Hogy egyes törzsek külön státútumot akarnak az országban . . . ilyen alapon Magyarországot szétdarabolnák, vagy pedig a kardok pengéi döntenek! . . . (Kossuthnak ez a nálunk először közölt beszéde azért jelentős, mert nálunk még időnként vitáznak róla: vajon valóban használt-e Kossuth hasonló kifejezést a szerb delegáció, külön Stratimirović előtt, mert ezt Kossuth környezetéből is tagadták. Ebből az idézetből látszik, hogy Kossuth fejében abban az időben állandóan jelen volt ez a gondolat, s hogy valószínűleg, szerencsétlenségére, fennhézóan oda is vágta Stratimirovićnak. Érdekes, hogy Stratimirović később, miután Bécsben kegyvesztetté vált, személyesen megkereste Kossuthot, és néhány levelet váltott vele. Stratimirović, aki nem volt éppen a jellem megtestesítője, azt kérte Kossuthtól, hogy találjon neki munkát Olaszországban!?)

Megvágva magát ugyanazzal a karddal, amellyel fenyegetőzött, Kossuth sokat engedett merev álláspontjából, ami lehetővé tette, hogy a szabadságra és egyenlőségre, a nemzetre és az ún. nemzetiségre, a népre és az ún. pórnépre ne tekintsen olyan doktriner módon. De alapjában véve mindvégig tipikus európai liberális maradt a júliusi és februári forradalomból, aki a haza, a demokrácia és a nemzet doktrínáját csökönyös skolasztikus elvonatkoztatással alkalmazta Magyarországra, amely annyira elütött az ő romantikus elképzelésétől, amit e soknyelvű, különféle vallású és több kultúrájú valóságról alkotott. A XIX. század eleji tipikus nemesi-polgári liberális doktrinerként mindvégig misztikus teóriákban, disztिंगválásokban és előítéletekben szenvedett. Ezért fogadta el a politikus nemzetéről, az állameszme őrzőjéről alkotott nemesi elméletet, csak törzsi, faji jelentést adott neki, s ezzel leszűkítette demokratikus lendületét és terjedelmét. Ugyanebből a forrásból ered az előítélete is – ami akkor általános előítélet volt Nyugaton, s amelyet az angolok tényleges imperializmusa és a zsidók érthető elkeseredettsége táplált –, a pánszlávizmussal szembeni előítélet. Ez az örült előítélet készthette a szlávok elleni esztelen harcra ugyanakkor, amikor háborút folytatott a centralista és germanizáló Bécs ellen. Később, a bukás után belátta, hogy a magyarok gyengék ahhoz, hogy minden fronton harcot folytassanak, és belátta azt is, némileg, hogy alaptalan egy fenyegető pánszlávizmustól való félelem, hiszen sem az oroszoknál, hát még a többi szlávnál sem létezik valamilyen kidolgozott terv az állami egyesítésre, s az összes szláv egybeolvasztására. Végül, a többi között, Kossuth

megérte azt a büntetést is, hogy a saját magyarjai, Deákék 1867-ben a Pesti Naplóban azzal vádolják meg, hogy a pánszlávok szolgálatába állt, hogy az orosz állam prozelitája* lett, amelynek a karmaiba, állítólag, áldozatul odavette Lengyelországot stb.

És habár tipikus magyar nacionalista maradt, habár csak a bukás után revidiálta erőszakos sovíniszta politikáját, s engedmények felé csak az emigrációban kezdett hajlani, Kossuth legalább akkor belátta az addigi politika tévedéseit, s megpróbálta azokat kijavítani. Zseniális vizionáriusként világosan látta, hogy a Habsburgokhoz kötődés az ő kis népét elkerülhetetlenül, még hozzá hamarosan, berántja a világháború pokoli kerekéi közé. Ezért akarta függetlenné tenni a nyugati demokráciák, elsősorban Franciaország segítségével, és mivel a magyarok útja nyugatra, a világba, a tengerre a délszláv országokon át vezet, és avégett is, hogy bebiztosítsa ezt a függetlenséget a nagyok lehetséges követeléseitől, Kossuth a Dunai Konföderáció eszméjére jutott, s érintkezésbe lépett Kuza és Mihály hercegekkel, valamint Garašaninnal. Ő legalább okult a vereségből, nem úgy, mint azok a mai magyarok, akik elhallgatják ezt az egyetlen látnoki nagyságukat, s inkább Deák, Andrássy és a két Tisza kultuszát támogatják, mindazokét, akiknek Isten előtt felelniük kell az egész emberiség, így a magyarok temérdek szerencsétlenségeiért. Vagy talán Kemény grófnak az a vádja, hogy Kossuth befogta magát az orosz kocsi elé, vagy az, hogy a gondolatát is elveti Kossuth elképzelésének a Dunai Konföderációról, mondván, hogy az ma csak a cseheknek kedvezne, nem ugyanaz, mint amit Podmaniczky mondott: – Mit, Belgádba? Akkor inkább Bécsbe! – Valóban nem tanult semmit az 1918-as vereségből az a magyar, aki szívesebben keresi a fasiszták, horogkeresztesek, acélsisasok, Sarkotić, Ivica Frank és a Habsburgok segítségét és protektorátusát, mintsem a vele körülbelül egyforma, szabad, szomszédos népek barátságát.

VI.

Sokat változtak a körülmények 1851, illetve 1862 óta, amikor Kossuth tervezte a Dunai Konföderációról időszerű volt. Az etnográfiai, népi, nemzeti körülmények változtak a legkevésbé; az arányok majdnem ugyanolyanok maradtak, s ez nagyon fontos, mert ez az egyik leginkább döntő mozzanat a történelemben, amit ma már elismernek a legortodoxabb marxisták is. Ám gazdasági, kulturális és civilizációs szempontból nagy változások következtek be, míg politikailag (1870, 1878, 1885, 1903–1906–1908, 1912–1913 és 1914–1918) az európai délkelet úgyszólván átalakult. Mindamellet, hogy elmozdul-

* *újsütetű híve*

tak és széthúzódtak a határok, hogy mindinkább teret nyer az intenzív gazdaságkodás és az ipari-nagyvárosi rendszer, hogy bizonyos központok, mint Isztambul és Bécs kialszanak, mások pedig kialakulnak és bővítik körzetüket, úgy tűnik, ezek között az új körülmények között is megvannak ugyanazok az okok és feltételek, hogy a Duna-medencében levő államok és népek összekapcsolódjanak. Egy ilyen kötődésnek a következő lenne a feladata: hogy kölcsönös felosztással, tehát azon terhek csökkentésével, amelyek minden egyes államot külön nyomnak, a függetlenség megőrzésével és az elszigetelődéstől való félelem által lehetővé tegye az európai színvonal elérését az oktatásban, a civilizációban és a gazdasági hatalomban. Mert mindezek a nemzetek, a Lajtától a Fekete-tengerig, többé-kevésbé késésben vannak a török uralom miatt, s ezért talán egy egész évszázadnyi kifejezett takarékoságra és különleges erő kifejtésre van szükségük. Ezek a mostani, mondjuk, napi gazdasági-politikai okok, amelyeket az egyes Duna menti országok csoportosulásának érdekében, különösen pedig az agrártermelésük védelme céljából említene, lényegében benne foglaltatnak a már hangsúlyozott alapvető okokban. Ezek nem zárják ki egymást; a Duna menti országok közötti minden, még részleges csoportosulás is, még ha csak a legmulandóbb közös szükségletek kedvéért is történik, ellenállhatatlanul fel fogja ébreszteni a szélesebb szolidaritás érzését és a tágabb közösségről alkotott tudatot. Ma már, a szó legteljesebb értelmében, közhely: hogy ezek a népek egymásra vannak utalva, és így felaprózottan arra ítéltettek, hogy örökösen kis, szegény, eladósodott, nyomorúságos népecskékként tengődjenek, mint a nagyok adósai, a nagyok béresei, mint ócskapiacok és gyarmatok, mint a nagyok kliensei. E népek mindegyike belátja ezt, tudja és vallja ezt a már banális igazságot, és ha az emberiség történelmét az erősebb érv és a valós érdek felismerése formálná, akkor már régen az egyenlő kis népek erős nemzetközi szervezetéről beszélhetnénk Európa délkeleti részén. (A nemzetek sorsát azonban a szenvedélyek, sőtét ösztönök, előítéletek, illúziók, önámító, gyakran tudatos csalások és a tehetlenség törvénye szerinti dinamika határozza meg – majdnem még kifejezetbben, mint az egyének sorsát. A megfontoltság, a belátás, az értelmes alkalmazkodás – ezek csak másodrendű mozzanatok. Mintha az általános és egyéni végzet előre meghatározott áramlatai olyan erősek volnának, hogy erőtlenek hozzájuk az egyének, egész népek és az egész emberiség izmai és evezői, s nem képesek csónakjainkat és gályáinkat ezekkel szemben irányítani. Minden hatalmunk, úgy tűnik, csak abból áll, hogy óvatosan kormányozunk, kerülgetve a zátonyokat és örvényeket. De csak víz mentén.) Ám mivel a történelemben ma minden jel szerint ismét a koncentráltságé az uralkodó áramlás, a nemzeti megkülönböztetés befejezett időszaka után, a történelmi nehézkedés a világnak ezen a részén a címben megadott tézis felé húz. Csupán

arról van szó, hogy azok, akiket illet, nevezetesen a nemzeti és állami egységek a Duna vízgújítójében esztelen magatartásukkal ne lassítsák le a folyamatot, ne vétsenek az eszme megszületése ellen. (Mert a morális világban is létezik degeneráltság, atrófia, hipertrófia és csökevényesség.)

Vajon megint ellenállva az áramlásnak s a kormánykereket visszafelé rángatva, a magyarok azt akarnák, hogy közösségünk és a közös prosperitás hajója zátonyra fusson? Hiszen mihelyt Bethlen gróf kijelenti, hogy eleve visszautasít minden beszédet a Dunai Konföderációról, mivel maga a róla szóló vita is ma egyedül a „cseheknek” használna, a vitát a rangok kérdésére tereli, ami állandóan széttör minden kohéziós eszmét, mint ahogyan elődei is szétzúzták Kossuth elképzelését, még mielőtt a magzatburok kifejlődött volna körülötte. Kossuth szerencsétlen kortársainak, elvakulva a nemesi göggtől, derogált, hogy elsőik legyenek az egyenlők között, amely szerepet Kossuth a saját nemzetének szánta és kínálta fel; ők azonban szívesebben szolgáltak a hatalmasoknak, mintsem elismerjék a szomszédjaikkal való egyenlőséget, Bethlen pedig irtózik a közösségtől, amelyben ma az a bizonyos első az egyenlők között talán már valami más volna, ahogy ő gyanítja, a csehszlovákok, legfejlettebb iparuk, pénzügyi erejük, szervezői és civilizációs fölényük alapján. A mi közösségünk azonban, éppen azzal, hogy minden egyes tagnak szavatolja a fejlődés szabadságát, utat nyit az egészséges versengésnek, és ha a magyaroknak sikerül, hogy ismét hosszabb időre megakadályozzák ennek az eszmének a megvalósulását, az Isten tudja, hogy később, amikor ismét időszerűvé válik, netán imperativussá is, ki lesz közülünk abban a helyzetben, hogy első legyen? A rang és elsőség kérdésének, a hiúság, a külső presztízs kérdésének fel sem szabad vetődnie a népeink között. Ha pillanatnyilag, bizonyos időszakban valamelyik tagállam szemmel láthatóbb hasznot szerez a közösségből, a többieknek nem volna szabad féltékenységből vagy irigységből kilépésre gondolnia, mert a nemzet életében is létezik az erőteljesebb előrehaladás és virágzás periodikussága: ma az egyik, holnap majd a másik tűnik ki valamivel jobban. Fő dolog, hogy tudni kell: az egyenlők közösségében a közösségért hozott egyetlen áldozathozatal sem mérhető össze azzal a fatális áldozattal, amelyet egyébként minden kis és közepes népnek meg kell hoznia, amikor büszkén vagy elkeseredetten önállósul, mégpedig valamely elkerülhetetlen nagy pártfogója és függetlenségének szavatolója érdekében. (Az ilyen függetlenségek általában tragikus illúziók, optikai csalódások.)

Kétségtelen, hogy a modern szellemi kultúra és anyagi civilizáció tendenciája: hogy az államhatárok ne legyenek többé béklyók, amelyek az emberiség élő húsába vágva megállítják a vérkeringését, hanem ellenkezőleg, a határok váljanak összekötő inakká a világ egész szervezetében. Az emberiség fejlődése olyan irányba halad, hogy az államközi együttműködés úgyszólván érzékelhe-

tetlenné teszi a határokat, azon népek és nemzetek számára is, amelyek nem lehetnek egyazon államhatárok között. Felül kell emelkedni a napi történéseken, hogy világosan láthassuk ezt a tendenciát. Az igazi államférfiak nem csupán napi exigenciáknak tesznek eleget, hanem arra törekszenek, hogy egyidejűleg összhangba hozzák a napi követelményekkel való manőverezést (az általában három nemzedéket felölelő) történelmi jelennek ezzel a tendenciájával. Korunk e tendenciájából pedig az következik, hogy a Dunai Konföderáció eszméje nemhogy nem túlhaladott, hanem lényegében mindinkább megfelel a valóságnak. Aki pedig bármilyen okból ellenzi, s ha bizonyos ideig és mértékben meg is akadályozza, az felett végül a történelem fog ítélni, mert negatív akciójával mind az egésznek, mind a saját nemzetének ártott. Még ha legjobb szándékkal is ez utóbbinak a javára akart tenni. De, mint mondani szokták, a pokol egész előszobája jó szándékkal van kiköveztve.

KARTAG Nándor fordítása

A SZERKESZTŐ JEGYZETE

1930 tavaszán Bethlen István Magyarország miniszterelnöke az Országgyűlés felsőházában elhangzott hozzászólásában Kossuth Lajosról és Kossuth Dunai konföderációs elképzeléséről nyilatkozott – elítélően, hiszen a miniszterelnök Kossuth-szemléletét, melyet Bethlen István életrajzírója, Romsics Ignác „lebecsülőnek” minősített, s megállapította, hogy Bethlen sem ifjú politikusként, sem „később sem nemigen talált őszintén és lelkesen elismerő szavakat”. Az 1930-as megjegyzésnek visszhangja is támadt: a legtekintélyesebb belgrádi napilap, a *Politika* 1930. augusztus 16-a és 23-a között öt folytatásban a lap első oldalán közölte Veljko Petrović reflexióit, amelyek kései visszhangjai Kossuth egykori elképzelésének. Kossuth Lajos születése kétszázadik évfordulója alkalom, hogy a magyar olvasóközönség megismerje ezt a Kossuth Lajos védelmére írott szöveget.

B. I.